

СЕКЦІЯ 6 ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СТРАТЕГІЙ ТА СТИЛІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗАХИСТІВ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ З РІЗНИМИ ВИДАМИ ОСОБИСТІСНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

THE PECULIARITIES OF THE RELATIONSHIP OF PSYCHOLOGICAL DEFENSE STRATEGIES AND STYLES IN FUTURE PSYCHOLOGISTS WITH DIFFERENT TYPES OF PERSONAL AND PROFESSIONAL IDENTITY

У статті представлені результати дослідження особливостей взаємозв'язку стратегій та стилів психологічних захистів у майбутніх психологів з різними видами особистісної та професійної ідентичності. Вказується на теоретичну розробку досліджуваної проблеми, яка за окремими питаннями викладена в роботах чисельних дослідників, й пов'язана з тим, що сучасне суспільство передбачає постійне ускладнення соціуму та збільшення впливу на людину. Це, в свою чергу, призводить до збільшення тиску та напруги на психіку. Підкреслюється, що інформаційна перенасиченість світу вимагає розвитку різних психологічних структур, які б відповідали за ефективне пристосування людини до навколишнього світу. Такими структурами можуть стати захисні механізми та стратегії. Визначається, що психологічні захисти та захисні стратегії можуть грати позитивну й адаптивну роль в житті людини, чи навпаки бути негативними механізмами, які перешкоджають нормальному розвитку людини й формуванню її особистісної й професійної ідентичності, або спричиняти як позитивний, так і негативний вплив на адаптивні процеси та формування ідентичності залежно від частоти та інтенсивності їх використання. Підкреслюється, що особливо важливим є визначення домінуючих механізмів і стратегій захисту у юнацькому віці, у особистості, яка знаходиться на шляху особистісного й професійного самовизначення й розвитку власної самосвідомості. Вказується, що частота прояву неусвідомлюваних психологічних захистів може привести до перетворення їх у постійний фон професійного й особистісного життя, а це може виступити підґрунтям зниження ефективності власної життєтворчості, як процесу. Підкреслюється, що в роботі зроблено спробу визначити зв'язки між особистісною та професійною ідентичністю майбутніх психологів, які знаходяться на певному етапі життєвого шляху та потенційно здатні до власної життєтворчості в умовах, що активно змінюються, та тими захисними стратегіями й механізмами, які вони застосовують у соціальному колі існування, з метою визначення продуктивності – непродуктивності їхнього використання.

Ключові слова: особистість, стратегії та стилі психологічних захистів, особистісна та професійна ідентичність, адаптивні

та неадаптивні захисти, продуктивна та непродуктивна ідентичність.

The article presents the results of the research about the characteristics of strategies and styles of psychological defenses in future psychologists with different types of personal and professional identity. It is pointed out the theoretical development of the researched problem, which is outlined in the works of numerous researchers on individual issues, and is connected with the fact that modern society foresees a constant complication of society and an increase in the impact on a person. This, in turn, leads to increased pressure and stress on the psyche. It is emphasized that the information oversaturation of the world requires the development of various psychological structures that would be responsible for the effective adaptation of a person to the surrounding world. Defense mechanisms and strategies can become such structures. It is determined that psychological defenses and protective strategies can play a positive and adaptive role in a person's life, or, on the contrary, be negative mechanisms that prevent the normal development of a person and the formation of their personal and professional identity, or cause both positive and negative effects on adaptive processes and identity formation depending on the frequency and intensity of their use. It is emphasized that it is particularly important to determine the dominant mechanisms and strategies of protection in youth, in the identity who is on the path of personal and professional self-determination and the development of self-awareness. It is indicated that the frequency of manifestation of unconscious psychological defenses can lead to their transformation into a permanent background of professional and personal life, and this can act as a basis for reducing the effectiveness of one's own life creation as a process. It is emphasized that the work attempts to determine the connections between the personal and professional identity of future psychologists, who are at a certain stage of their life path and are potentially capable of their own life creativity in actively changing conditions, and those protective strategies and mechanisms that they use in social circle of existence, in order to determine the productivity – non-productivity of their use.

Key words: personality, strategies and styles of psychological defenses, personal and professional identity, adaptive and maladaptive defenses, productive and unproductive identity.

УДК 159.923
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.41.17>

Артюхіна Н.В.

к.психол.н.,
доцент кафедри загальної психології
і психології розвитку особистості
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова

Поточна В.І.

магістрантка кафедри загальної
психології
і психології розвитку особистості
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сама проблема ідентичності в психології не є новою, оскільки виникла спочатку в філософії й пройшла довгий шлях починаючи з античної філософії до наших часів[3]. Наразі ідентичність розглядається як один з ґрунтовних компонентів і механізмів розвитку самоусвідомлення особистості, який пов'язаний з проблемою свободи вибору й самовираження та опосередкований як історичним, соціокультурним, так і індивідуальним життям людини. Про це говорять роботи чисельних дослідників таких, як Т. Лукман, Е. Гоффман, В. Агеєв, Г. Андреева, Н. Антонова, Е. Еріксон, Д. Марсія, Х. Ремшмидт, С. Мадді, Б. Шефер, Д. Завалишина, Е. Зеєр, Д. Колесов, О. Єрмолаєва, Н. Іванова, Є. Клімов, Є. Конєва, В. Соколова, Л. Шнейдер, В. Ядов, П. Рікер, Д. Абрамс, М. Б. Бревер, Х. Р. Маркус, С. Страйкер, Д. Тьорнер, Р. Дженкінс, Г. Брейкуелл, Ж. Дешамп, У. Дойс, Т. Девос, Т. Скибо та ін. Сучасні погляди на ідентичність пов'язані з роботами П. Гнатенко, В. Павленко, Я. Посохової, І. Кального, С. Макеєва, С. Оксамитної, О. Швачко, А. Ставицького, Т. Яблонської, Б. Іваненко, О. Андрієвська-Семенюк [2; 3; 6; 11; 12; 13].

Життя людини на всіх рівнях існування має динамічний характер, що примушує людину активно адаптуватись у навколишньому середовищі. Активна адаптація до змін в соціокультурному середовищі потребує розвитку різних видів ідентичності особистості, що виражають багатозначність її змісту, й пов'язана з посиленням її інтересу до самої себе, до проблеми власного вибору, самовираження та набуття «сутнісного Я». Сучасна психологія ґрунтується на розвитку особистості в системі процесів самопобудови, життєтворчості, на прагненні індивіда співвіднести свій внутрішній світ із зовнішньою реальністю у ситуації ускладнення, що множить за умов економічного, політичного, інформаційного та соціально-психологічного різноманіття. Тому також дуже важливими стають питання визначення захисних стратегій та механізмів психологічного захисту, які можуть або сприяти покращенню пристосування людини до умов існування, що швидко змінюються, або, навпаки, його спотворюванню й утрудненню[5;9]. Протягом усього часу вивчення психологічних захистів у світі психології ведеться дискурс, який стосується того, наскільки психологічні захисти є безпечними та грають позитивну та адаптивну роль в житті людини, чи, навпаки, являються негативними механізмами, які перешкоджають нормальному її розвитку, або вони мають і позитивний, і негативний вплив залежно від частоти та інтенсивності їх використання. Ці питання розглянуті в роботах З. Фрейд, А. Фрейд, Н. Грановської, О. Тунік, Є. Карпенко, Н. Мак-Вільямс, А. Налчаджян,

К. Роджерса, Ш. Ференці, Е. Фромма, Ф. Бассіна, Г. Грачова, а В. Рожнова, Н. Хаан, Дж. Ваїлант, О. Гошовської, В. Журбіна, П. Крамера, Р. Плутчика, Ф. Василюка, Р. Зачепицького, В. Ташликова, Кокоріна Ю., Соколова В., Андрушко Я.[1; 4; 5; 8; 9].

У нашій роботі зроблено спробу визначити зв'язки між особистісною та професійною ідентичністю майбутніх психологів, які знаходяться на певному етапі життєвого шляху та потенційно здатні до власної життєтворчості в умовах, що активно змінюються, та тими захисними стратегіями й механізмами, які вони застосовують у соціальному колі існування, з метою визначення продуктивності – непродуктивності їхнього використання.

Постановка завдання обумовлюється задачами теоретико-емпіричного дослідження взагалі, а саме: визначити стан психологічного радикала особистостей студентів – психологів за допомогою диспозиційної моделі, яка характеризує адаптацію людини до соціального середовища з урахуванням біологічних властивостей індивіда; дослідити стратегії та стилі психологічного захисту Я-радикалу респондентів даної вибірки; визначити стан особистісної та професійної ідентичності юнаків, а також особливості їхньої мотивації професійної діяльності; визначити взаємозв'язок між показниками диспозиційної моделі особистості майбутніх психологів, особливостями їх ідентичностей та стратегіями й стилями психологічних захистів. Проведення даного дослідження визначається завданнями кафедри загальної психології та психології розвитку особистості ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова щодо вивчення особливостей формування особистостей студентів психологів, як суб'єктів потенційно здатних до власної життєтворчості. Мета статті полягає у теоретичному визначенні та емпіричному дослідженні актуального стану психологічних захистів в структурі особистісної та професійної ідентичності майбутніх психологів у юнацькому віці, та виявленні особливостей зв'язку між ними.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження проводилось на базі ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова. Загальна кількість респондентів – 50 осіб обох статей (26 – осіб жіночої статі, 24 – особи чоловічої статі). Середній вік респондентів – 20 років.

Метод психодіагностичного тестування містив такі методики: опитувальник «Велика п'ятірка» (Р. МакКрає і П. Коста, адаптація А. Б. Хромов), методика вивчення особистісної та професійної ідентичності Л.Б. Шнейдер, методика діагностики панівної стратегії психологічного захисту в спілкуванні В. В. Бойко, опитувальник структури психологічних захистів Бонда, в адаптації О. Тунік [7; 8; 10].

Виявлення розподілу диспозиційних рис моделі особистості у респондентів за допомогою опитувальника «Велика п'ятірка» (Р. Мак-Крає і П. Коста, адаптація А. Б. Хромов) показало, що у більшості кількості респондентів (46% від загальної вибірки) превалюють середні значення за шкалою «екстраверсія – інтроверсія». Це вказує на те, що більшість з молодих людей можуть досить легко адаптуватися до різних змін. Вони, з одного боку, комунікабельні та потребують спілкування, а з іншого боку їм потрібне усамітнення в якому вони почувають себе добре. Респонденти можуть легко знаходити й підтримувати спільну мову з різними людьми. Їм властива емоційна чуйність. 34% респондентів даної вибірки мають низькі показники за шкалою «екстраверсія – інтроверсія». Їх характеризує сором'язливість, песимістичність, надання переваги бути самотнім та уникнення соціальних активностей. 20% респондентів демонструють високий рівень екстраверсії свідчить про активність, оптимізм, товариськість і балакучість, схильність до гри, пошук активності. В них існує постійна потреба у спілкуванні з іншими, їм дуже складно лишатися на самоті. Ці респонденти здатні швидко адаптуватися до нових ситуацій.

За шкалою «прихильність – відособленість», яка демонструє дружність особистості, у 46% респондентів юнацького віку домінує високий рівень показників, тобто, вони відчувають потребу у хороших взаємовідносинах з іншими. Вони відповідально ставляться до справ, які беруть на себе та намагаються уникати конфліктних ситуацій з іншими та уникають конкуренції в групі. Такі юнаки демонструють високий рівень прихильності, що свідчить про готовність до співчуття, лагідність, скромність та прихильність до інших і готовність допомогти. Середній рівень виражений у 36% респондентів. Ці юнаки намагаються будувати і підтримувати хороші відносини з іншими, але готові відстоювати свої інтереси незважаючи ні на що. Вони беруть на себе відповідальність за свої обов'язки. Низький рівень за даним параметром демонструють 18% респондентів, що може свідчити про виражений егоцентризм, конкретність, сухість та жорсткість у стосунках з іншими людьми. Отже, дівчата і юнаки з таким показником прагнуть досягти самостійності і незалежності від інших. В стосунках намагаються тримати дистанцію. Невідповідально можуть ставитися до своїх обіцянок і обов'язків, їх хвилюють лише власні інтереси.

За шкалою «самоконтроль – імпульсивність», фактором, що характеризує добросовісність майбутніх психологів, 58% респондентів мають високий рівень значень. Це говорить про те, що більше половини респондентів відповідальні та наполегливі у справах, які вико-

нують. Вони мають високий рівень самоконтролю, постійно намагаються дотримуватися моральних принципів та норм, які встановлені соціумом. Вони розсудливі та надійні, їх можна схарактеризувати, як «трудоголиків», яким притаманна схильність підтримувати порядок і перфекціонізм. Такі особи рідко відчувають себе повністю розкутими настільки, щоб дозволити собі надати волю почуттям. Середній рівень показників (30%) характеризує молодь, що має такі показники, як «сумлінна й відповідальна у роботі». Вони можуть надавати волю почуттям за адекватних умов, надають перевагу порядку та комфорту у своєму житті. 12% молодих людей, що мають низькі показники за цим параметром, схильні до імпульсивних та необдуманих вчинків. Частіше за все вони невідповідально ставляться до роботи та не обтяжують себе виконанням культурних норм, які прийняті в суспільстві. Вони мають недостатню конкретизацію життєвих цілей та мотивацію досягнень, водночас схильність до гедонізму, імпульсивності у прийнятті рішень, а також до спонтанності у діях.

За шкалою «емоційна нестійкість – емоційна стійкість» 50% респондентів мають високі значення, що характеризує юнаків, як нездатних контролювати свої емоції та імпульсивні потяги. В поведінці це проявляється як відсутність відповідальності, ухилення від реальності та примхливості. Ці юнаки відчувають себе безпорадними, нездатними впоратися з життєвими труднощами. Їхня поведінка у багатьох випадках обумовлена ситуацією. Вони з тривогою очікують неприємностей, у разі невдачі легко впадають у відчай та депресію. 28% відсотків студентів-психологів мають середні показники за цим параметром, що свідчить про середній рівень емоційної стабільності респондентів, які намагаються бути розважливими та спокійними навіть в несприятливих ситуаціях. 22% респондентів мають низькі значення за цим фактором, що може свідчити про них, як про осіб, яким властиві самодостатність, впевненість у своїх силах, емоційна зрілість, спокій, постійність у своїх планах та прихильностях. На життя такі особи дивляться серйозно і реалістично, добре розуміють вимоги дійсності, не викривають себе від власних недоліків, відчувають себе добре пристосованими до життя. Вони частіше перебувають у хорошому настрої, ніж у поганому, і добре працюють у стресових ситуаціях, в яких відчувають психологічну напругу.

За шкалою «експресивність – практичність» 60% респондентів мають високі значеннями, що вказує на їх високу відкритість досвіду, про наявність жвавого інтересу до усього, креативність, розвиненість уяви, нетрадиційність та водночас незалежність суджень. Вони легко навчаються, але недостатньо серйозно

ставляться до систематичної наукової діяльності, тому рідко досягають значних успіхів у науці. Такі особи часто не відрізняють вигадку від реальностей життя. Вони частіше довіряють своїм почуттям та інтуїції, ніж здоровому глузду, мало звертають уваги на поточні повсякденні справи та обов'язки, уникають рутинної роботи. Це емоційні, експресивні, з добре розвиненим естетичним та художнім смаком юнаки. Середній рівень за параметром виявлено у 26% юнаків, що характеризує їх, як допитливих людей, які не бояться змін у своєму житті. Вони намагаються тримати баланс між емоційністю і раціональністю. 14% респондентів мають низький рівень за параметром. Це свідчить про їх практичність і раціональність. Їм дуже складно переносити різкі зміни в житті, тому вони намагаються дотримуватися своїх звичок і того способу життя, який вони створили для себе. Вони добре адаптовані у повсякденному житті, вірять у матеріальні цінності більше, ніж в абстрактні ідеї. Вони можуть наполегливо втілювати у життя свої плани. До всіх життєвих подій така людина підходить з логічними мірками, шукає раціональних пояснень та практичної вигоди. Взагалі показники середньогрупового суб'єкта розташовані в межах середніх значень, але є деяке підвищення по шкалах «самоконтроль – імпульсивність» (52, 38) та «експресивність – практичність» (52, 42).

Дослідження особистісної ідентичності майбутніх психологів за допомогою методики Л.Б. Шнейдер показало, що параметр проявив себе у наступному розподілі. Так відзначається суттєве переважання дифузної ідентичності в респондентів даної вибірки (46%). Ця характеризує їх як осіб, у яких немає міцних цілей, цінностей, переконань та спроб їх активно сформувати. Особи з «дифузною ідентичністю» можуть вступити до стадії «мораторію» і потім перейти до «зрілої ідентичності». Для них є характерним середній ступінь незадоволеності собою та своїми можливостями, сумніви у здатності викликати в інших повагу; сумнів у цінності власної особистості, відстороненість, що межує з байдужістю до власного «Я», втрата інтересу до свого внутрішнього світу; ригідність Я-концепції; небажання змінюватися на тлі загального позитивного ставлення до себе; уявлення про те, що своя особистість, характер і діяльність здатні викликати зневагу, нерозуміння, осуд; наявність внутрішніх конфліктів особистості, незгоди з собою, занижена самооцінка, що призводить до сумнівів у своїй здатності щось змінити чи зробити; самозвинувачення, готовність поставити собі у провину свої промахи і невдачі. У респондентів з даним статутом ідентичності в майбутньому та сьогодні існує на несвідомому рівні невизначеність ситуації та загострено усвідомлення відчужено-

сті. У спілкуванні та міжособистісних відносинах вони не виходять за межі стереотипних контактів. Серед них більше виявлено ізольованих осіб. Для них також є характерною менша інтелектуальна самостійність, особливо при вирішенні складних завдань у стресових ситуаціях. При вирішенні складних завдань у стресових ситуаціях вони почуваються скутими. 20% респондентів мають статут «мораторій», що вказує на їхнє перебування в стані кризи ідентичності та активного намагання вирішити її, пробуючи різні варіанти. В них присутній високий рівень тривожності та відзначається самоповага. Вони мають більш складні та диференційовані культурні інтереси, більш розвинену рефлексію.

У 16% респондентів юнацького віку визначено статут досягнутої ідентичності. Це говорить про респондентів, як осіб, що сформувавши певну сукупність особистісно вагомих для них цілей, цінностей і переконань та переживають їх як особистісно значущі, що забезпечує їм почуття спрямованості та свідомості життя. Вони позитивно ставляться до себе, позитивно оцінюють власні якості, а також вважають, що їхня особистість, характер та діяльність здатні викликати в інших повагу, симпатію, схвалення та розуміння. Такі респонденти мають відчуття цінності власної особистості та водночас імовірної цінності свого «Я» для інших, що надає їм впевненість у собі за високої внутрішньої напруженості. Для них є характерним бажання відповідати ідеальному уявленню про себе; підвищена рефлексія, усвідомлення своїх труднощів; визначеність життєвої ситуації; висока товарицькість з орієнтацією на інших та їхню значущість. 12% респондентів мають передчасну ідентичність для якої характерним є те, що цінності, цілі та переконання нав'язані юнакам кимось із зовнішнього середовища. Це обумовлює низький рівень самостійності та відповідальності ними за своє життя. Ці особи не приймають рішень й не роблять самостійний вибір у своєму житті. 6% юнаків мають псевдопозитивну ідентичність, що може проявлятися у двох варіантах: або особистість відмовляється від своєї унікальності, або занадто демонструє її й це переходить в стереотипію з ригідністю Я-концепції, хворобливим неприйняттям критики на свою адресу та низькою рефлексією. Вони можуть використовувати будь-які засоби для досягнення своєї цілі.

Стосовно професійної ідентичності студентів психологів розподіл показників здійснився наступним чином.

З даної таблиці видно переважання дифузної професійної ідентичності, що вказує на те, що юнаки та дівчата не мають чітких цілей на професійне майбутнє. Вони не мають чітких уявлень про свою професію й не намагаються їх сформувати. Не проявляють інтерес до свого професійного майбутнього, бо невпе-

Таблиця 1

Загальний розподіл респондентів за параметром «професійна ідентичність»

Статути професійної ідентичності	Респонденти юнацького віку
Передчасна ідентичність	11 (22%)
Дифузна ідентичність	18 (36%)
Мораторій	11 (22%)
Досягнута ідентичність	7 (14%)
Псевдопозитивна ідентичність	3 (6%)

внені та сумніваються в собі й у своїх здібностях. Друге місце поділили статути професійної ідентичності: «передчасна ідентичність» та «мораторій». Це вказує на респондентів як на тих, хто або має не самостійний вибір щодо професійного самовизначення, запропонований або нав'язаний зі сторони батьків, друзів, кумирів, що дозволяє їм не перейматися своєю майбутньою професійною самореалізацією зараз; або, навпаки, знаходяться в стані активного пошуку професійної самореалізації, коли намагаються приміряти на себе різні професійні ролі й приймати свідоме рішення щодо вибору майбутньої професії. Досягнуту професійну ідентичність мають 14% респондентів. В них присутній свідомий вибір професії, і вони мають сформовані уявлення, цілі й переконання щодо своєї професії. Ці представники юнацького віку відчують впевненість у виборі своєї професії. Вони вбачають свою професійну самореалізацію в обранні професії. Псевдопозитивна ідентичність було діагностовано у 6% респондентів, це говорить про те вказує на те, що обрана ними професія наповнена ілюзіями та високими очікуваннями.

Показники середньогрупових суб'єктів даної вибірки респондентів юнацького віку за параметрами особистісної та професійної ідентичності знаходяться у межах статусу «мораторій», що характеризується активними пошуками професійної самореалізації й спробами приміряти на себе різні професійні ролі, прийняти свідоме рішення щодо вибору майбутньої професії.

Дослідження панівної стратегії психологічного захисту за допомогою однойменної методики В. Бойко та структури захисних механізмів за допомогою опитувальника М. Бонда показало, що 52% респондентів використовують таку стратегію, як уникнення. Ця стратегія заснована на економії інтелектуальних та емоційних ресурсів. Отже, майбутні психологи віддають перевагу звичаю обходити або без бою залишати зони конфліктів і напруги, коли їхнє «Я» піддається атакам. При цьому вони відкрито не витрачають енергію емоцій і мінімально напружують інтелект. Уникнення їм здається простішим, оскільки не потребує

особливих розумових та емоційних витрат, але воно зумовлене підвищеними вимогами до нервової системи та волі. 26% респондентів надали перевагу стратегії «миролюбство», в якій провідну роль грають інтелект і характер. Миролюбство передбачає партнерство та співробітництво, вміння йти на компроміси, робити поступки та бути податливим, готовність жертвувати деякими своїми інтересами в ім'я головного – збереження гідності. Але для продуктивної взаємодії з іншими найкращим є, коли миролюбність домінує та поєднується з іншими стратегіями (м'якими їх формами). 22% юнаків віддають перевагу агресії, як захисту суб'єктної реальності особистості, що діє на основі інстинкту. Зі збільшенням загрози для суб'єктної реальності особистості її агресія зростає. Особистість і інстинкт агресії, виявляється, цілком сумісні, а інтелект виконує у своїй ролі «передавальної ланки» – з його допомогою агресія «нагнітається», «розкручується на повну катушку». Інтелект працює в режимі трансформатора, посилюючи агресію внаслідок сенсу, що їй надається.

В середньому по групі респондентів переважає стратегія уникнення.

Стосовно використання юнаками захисних механізмів, розподіл здійснився наступним чином: адаптивні механізми захисту використовують 56% респондентів даної вибірки, а саме: сублимація(26%), гумор(6%), приєднання(12%), передбачення(16%), придушення(16%), орієнтація на задачу(16%), післядія (8%). Дані захисні механізми дають можливість продуктивно та ефективно вирішувати конфлікти та труднощі, які можуть виникати при взаємодії з навколишнім середовищем та власним Я, з внутрішніми конфліктами. Вони допомагають ефективно пристосовуватися до змін в навколишньому світі. Неадаптивні механізми захисту (регресія, уникання, пасивна агресія, проєкція, іпохондрія, стримування, фантазії, соматизація, поведінкове відреагування: активну моторику, делінквентні чи імпульсивні вчинки та «темпераментні реакції», що проявляється у соціально небезпечній або саморуйнівній поведінці, споживання: їжа, сигарети, наркотики) мають 18% юнаків загального розподілу вибірки. У респондентів даної вибірки переважають наступні захисти: фантазія (20%), уникнення (18%), соматизація (14%), регресія (12%). Ці захисні механізми є слабо ефективними в адаптації до навколишнього світу. Вони допомагають знижувати високу напругу, яка може загрожувати цілісності особистості, але їхнє постійне застосування призводить до спотвореного сприйняття світу, що перешкоджає розв'язанню проблем та конфліктів і гальмує розвиток особистості. Захисти, що принижують себе (заперечення, псевдоальтруїзм, поведінка від

протилежного) та захисти, що спотворюють образ себе (всемогутність, примітивна ідеалізація, знецінювання, розчеплення, ізоляція), демонструють відповідно 14% та 12% респондентів даної вибірки. Це проміжні, невротичні, помірно ефективні захисти. Вони викривляють сприйняття об'єктивної реальності та власної особистості. У юнаків даної групи користуються популярністю наступні захисти: псевдоальтруїзм (50%), ізоляція (26%), поведінка від протилежного (26%), заперечення (24%), примітивна ідеалізація (22%), всемогутність – знецінювання (20%), та розщеплення (18%), всемогутність (14%).

Існує різниця у використанні захисних механізмів по групах дівчат та хлопців. Так, адаптивними захисними механізмами більш користуються юнаки (62,5%), ніж дівчата (50%). Неадаптивними захисними механізмами користується більше дівчат (26,9%), ніж юнаків (8,3%). Механізми, що принижують себе в більшій мірі використовують юнаки (20,8%), ніж дівчата (7,7%). А захистами, які спотворюють образ більше користуються дівчата (15,4%), ніж юнаки (8,3%). Показники середньогрупового суб'єкта вказують на те, що з однаковою популярністю використовуються як адаптивні, так і проміжні, невротичні, помірно ефективні захисні механізми (3). На другому місці використання знаходяться неадаптивні механізми захисту (2,5).

Дослідження взаємозв'язку між диспозиційною моделлю особистості майбутніх психологів, особливостями особистісної та професійної ідентичності та стратегіями й стилями їхніх психологічних захистів за допомогою використання коефіцієнта кореляції Спірмена виявило наявність значущих позитивних кореляційних зв'язків на рівні 0,01% між основними параметрами методики «Велика п'ятірка» та ідентичністю особистості: екстраверсія – інтроверсія – особистісна ідентичність (0,557), прихильність – відокремленість – особистісна ідентичність (0,405), самоконтроль – імпульсивність – особистісна ідентичність (0,583), самоконтроль – імпульсивність – професійна ідентичність (0,369), експресивність – практичність – особистісна ідентичність (0,377); на рівні 0,05% емоційна стійкість – емоційна нестійкість – особистісна ідентичність (0,328). Були встановлені позитивні кореляційні зв'язки між параметром особистісної ідентичності та допоміжними шкалами «Великої п'ятірки» на рівні 0,01%: активність – пасивність (0,379), домінування – підпорядкованість (0,481), комунікабельність – замкнутість (0,377), привернення уваги – уникнення уваги (0,458), теплота-байдужість (0,388), повага інших – самоповага (0,349), акуратність – відсутність акуратності (0,468), наполегливість – відсутність наполегливості (0,468),

відповідальність – безвідповідальність (0,551), емоційна лабільність – емоційна стабільність (0,388), депресивність – емоційна комфортність (0,354), сенситивність – нечутливість (0,337), пластичність – ригідність (0,353), артистичність – відсутність артистичності (0,463); на рівні 0,05 – тривожність – безтурботність (0,307). Були встановлені позитивні кореляційні зв'язки між параметром професійної ідентичності та допоміжними шкалами «Великої п'ятірки» на рівні 0,01%: наполегливість – відсутність наполегливості (0,418) та відповідальність – безвідповідальність (0,373). Стосовно взаємозв'язку між шкалами диспозиційної моделі особистості майбутніх психологів та їхніми захисними стратегіями поведінки можна засвідчити, що існує позитивний зв'язок на 0,01% рівні між параметрами пошук вражень – уникнення вражень та миролюбною стратегією поведінки (0,374) та від'ємний зв'язок між параметрами привернення уваги – уникнення уваги та захисною стратегією «уникнення» (-0,327) на 0,05 % рівні. Стосовно взаємозв'язку між шкалами диспозиційної моделі особистості юнаків та їхніми захисними механізмами було встановлено: існування від'ємних кореляційних зв'язків на рівні 0,01% між параметром «неадаптивні захисні механізми» та шкалами екстраверсії – інтроверсії (-0,369), співробітництво – суперництво (-0,436), самоконтроль – імпульсивність (-0,422); між адаптивними захистами та довірливістю – підозрілістю (-0,351); між захистами, що спотворюють образ та самоконтролем – імпульсивністю (-0,392), передбачливістю – безтурботністю (-0,403), самокритикою – самодостатністю (-0,356), сенситивністю – нечутливістю (-0,346); між захистами, що принижують себе та самоконтролем – імпульсивністю (-0,325), відповідальністю – безвідповідальністю (-0,346), самокритикою – самодостатністю (-0,356) та на рівні 0,05% з експресивністю – практичністю (-0,301), сенситивністю – нечутливістю (-0,31), артистичністю – відсутністю артистичності (-0,302). Також існує позитивний кореляційний взаємозв'язок між особистісною та професійною ідентичністю (0,46) на рівні 0,01%, що вказує на покращення формування професійної ідентичності у разі підвищення самоусвідомлення особистості. Стосовно взаємозв'язку між статутами особистісної ідентичності, захисними стратегіями та механізмами захисту були встановлені наступні зв'язки на рівні 0,01% між: особистісною ідентичністю та неадаптивними захистами (-0,361), дифузною ідентичністю та миролюбством (-0,419); досягнутою ідентичністю та адаптивними механізмами (0,792), псевдодосягнутою ідентичністю та помірними невротичними захистами (1,0). Стосовно взаємозв'язку між статутами

професійної ідентичності, захисними стратегіями та механізмами захисту були встановлені наступні зв'язки на рівні 0,05 між: професійною ідентичністю та неадаптивними захистами (-0,392), передчасною ідентичністю – миролюбством (-0,343), агресивною стратегією (-0,516), дифузною ідентичністю – стратегією уникнення (-0,416); на рівні 0,01% між мораторієм – агресивною стратегією (0,657), досягнутою ідентичністю – миролюбством (0,384) та агресивною стратегією психологічного захисту (0,384). Наявність інших взаємозв'язків виявлено не було.

Привертає увагу досить визначена кількість слабких зв'язків між досліджуваними параметрами. З нашої точки зору, це може бути пов'язано з невеликою кількістю респондентів, що взяли участь у дослідженні. Ймовірно при збільшенні кількості респондентів, кількість та якість встановлених зв'язків між параметрами може бути підвищена. На нашу думку, розв'язання цього питання потребує подальших досліджень.

Висновки з проведеного дослідження.

На підставі проведеного дослідження, можна зробити висновок щодо усередненого характерологічного портрета особистості майбутнього психолога, стану його особистісної та професійної ідентичності, а також використання ним захисних стратегій та механізмів. Так середньогрупового суб'єкта даної вибірки майбутніх психологів можна схарактеризувати як особистість комунікабельну, енергійну, але при цьому як ту, що відчуває потребу в усамітненні та тиші. Вона наполегливо та відповідально ставиться до своїх обов'язків. Їй досить легко знаходити спільну мову з оточенням та працювати в групі, але, частіше за все, вона не готова ставати її лідером. Це особа переважно дружня та товариська, при цьому здатна відстоювати свою думку, навіть, якщо це може завадити збереженню хороших стосунків. Для неї важлива повага з боку інших людей. Вона відає перевагу порядку та плануванню своїх справ, а також зацікавлена у комфорті у своєму житті, може надавати волю почуттям за адекватних умов. Ця особистість не схильна постійно змінювати свої плани та вподобання, намагається бути розважливою та спокійною навіть в несприятливих ситуаціях. При цьому вона досить стримана, старається все тримати під контролем та постійно пізнавати щось нове. Ця особистість відкрита досвіду, має жвавий інтерес до усього, креативність, розвиненість уяви й намагається тримати баланс між емоційністю та раціональністю. Статус її особистісної та професійної ідентичності це – «мораторій», який характеризується активними пошуками професійної самореалізації й спробами приміряти на себе

різні професійні ролі, щоб прийняти свідоме рішення щодо вибору майбутньої професії. В якості захисної переважає стратегія уникнення, в якості захисних механізмів переважає надається як адаптивним, так і проміжним, невротичним, помірно ефективним механізмам захисту. На другому місці використання знаходяться неадаптивні механізми захисту. Вважаємо, що кількість використання неадаптивних механізмів захисту за певних умов може зменшуватись. Визначення цього потребує подальших досліджень. З практичної точки зору, дане дослідження може лягти в основу створення корекційно – розвивальних програм з покращення життєтворчих можливостей майбутніх психологів на шляху розвитку їхньої особистісної й професійної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрушко Я. С. Психологічні захисти у структурі Я-концепції / Я. С. Андрушко // Наук. вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна, 2012. № 1032. С. 6–10.
2. Іваненко Б. Я -ідентичність особистості: статичні й динамічні аспекти Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки, 2020. Випуск 7. С. 53–61
3. Гнатенко П. І. Ідентичність: філософський та психологічний аналіз / П. І. Гнатенко, В. М. Павленко. К.: АРТ-ПРЕСС, 1999. 466 с.
4. Кокоріна Ю. Є., Соколова В. Г. Механізми психологічного захисту та їх взаємозв'язок з гендерною ідентичністю в юнацькому віці. WORLD SCIENCE. October 2018. Vol. 2. № 10 (38). С. 33–37
5. Налчаджян А. А. Психологическая адаптация: механизмы и стратегии / А. А. Налчаджян. М.: Эксмо, 2010. 368 с.
6. Посохова Я.С. Проблема ідентичності та визначення психологічних основ її вивчення. Право і безпека. 2015. 2 (57). С. 217–221.
7. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие. Самара: Издательский Дом «БАХРАХ», 1998. 672 с.
8. Туник Е.Е. Психологические защиты. Тестовая методика. / Е. Е. Туник. Санкт-Петербург: Речь, 2010. 219 с.
9. Фрейд А. Психология Я и защитные механизмы. Пер. с англ. М.: Проспект, 2009. 256 с.
10. Хромов А.Б. Пятифакторный опросник личности: Учебно-методическое пособие Курган: Изд-во Курганского гос. университета, 2000. 23 с.
11. Шнейдер Л. Б. Личностная, тендерная и профессиональная идентичность: теория и методы диагностики. М.: Московский психолого-социальный институт, 2007. 128 с.
12. Эрикссон Э. Идентичность: юность и кризис. Серия: Библиотека зарубежной психологии. Пер. с англ. М.: Флинта, 2006. -342 с.
13. Яблонська Т.М. Ідентичність як предмет психологічного аналізу. Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України /за ред. акад. С.Д. Максименка. К.: Ніка-Центр, 2010. Вип. 38. С. 378–387.